

STJEPAN BABIĆ

TVORBA IMENICA SUFIKSIMA NA -(A)K

0.1. U proučavanju tvorbe riječi ima nekoliko pristupa. Jedan je od njih proučavanje svih riječi koje imaju isti završetak. Tako se dobivaju jasno odijeljene cjeline koje su veoma pogodne za monografska proučavanja. Kad se tako prouče sve cjeline, bit će ujedno proučeno sve rječničko blago, a to će olakšati i druge pristupe, npr., prikaz tvorbe prema vrstama riječi u osnovama (proizvodno-sintetski prikaz), prikaz prema semantičkim skupinama, usporedbu s drugim srodnim tipovima, upotpunjenje ovoga prikaza na temelju novih podataka i sl.

0.2. Predmet su ovoga rada imenice koje završavaju na -(a)k, tj. na nepostojano *a* i suglasnik *k*. Sve tako tvorene imenice muškoga su roda.

Iz sustavno skupljene građe hrvatskoga književnog jezika za proučavanje tvorbe izdvojene su sve tvorbene riječi koje završavaju na -(a)k i proučene prema tvorbenim tipovima.

Na temelju nešto šire skupljenih podataka može se napomenuti da slika ove tvorbe ne bi bila bitno drugačija ni da je u promatranje uzeta građa svih književnih tipova standardne novoštokavštine. Dakako, pouzdan se sud može izreći tek nakon opsežnoga skupljanja građe i njezina proučavanja.

0.3. Ova skupina ima dvadeset sufiksa. U prvoj skupini (A) sufiksi su navedeni uobičajenim abecednim poretkom, a u drugoj (B) abecedom prema odostražnom poretku.

A.		B.	
-ač(a)k	-ič(a)k	-(a)k	-enj(a)k
-ad(a)k	-it(a)k	-ač(a)k	-or(a)k
-(a)k	-j(a)k	-eč(a)k	-er(a)k
-anj(a)k	-or(a)k	-ič(a)k	-ur(a)k
-at(a)k	-ot(a)k	-ad(a)k	-uš(a)k
-eč(a)k	-ulj(a)k	-j(a)k	-at(a)k
-elj(a)k	-julj(a)k	-elj(a)k	-et(a)k
-enj(a)k	-ur(a)k	-ulj(a)k	-it(a)k
-er(a)k	-uš(a)k	-julj(a)k	-ot(a)k
-et(a)k	-ut(a)k	-anj(a)k	-(a)k

Od tih je sufikasa plodan jedino sufiks -(a)k, a ostali su slabo plodni ili su neplodni.

1. Tvorba sufiksom **-(a)k**

1.0. Sufiksom **-(a)k** tvore se imenice od glagolskih, imeničkih, pridjevskih, bròjnih, priložnih i prijedložnih osnova, i to od svih sufiksalmim načinom, a od imenica i prefiksalmno-sufiksalmim. Najbrojnije su imenice od glagolskih osnova.

Tvorba od glagola

1.1. Od glagolskih je osnova tvorba imenica sufiksom **-(a)k** plodna. Njime se tvore imenice pretežno od svršenih glagola, ali i od nesvršenih, od prefigiranih i neprefigiranih glagola svih glagolskih vrsta osim VI.

Osnove

1.2.1. Od prefigiranih glagola sa *bljùvati*, *pljùvati*, *kljùvati* izvedenice sufiksom **-(a)k** tvore se od osnova koje se dobiju kad se odbaci **-ati**: *izbljuvak*, *ùkljuvak*, *ispljuvak*, *ùpljuvak*.

1.2.2. Mnogi glagoli I vrste imaju kao osnovu infinitiv bez završnog **i**:

bìti: *bítak*, *dobítak*, *odbitak*, *probitak*;

-četi: *dočétak*, *počétak*, *začétak*;

-dati: *dodátak*, *izdátak*, *podátak*, *zadátak*;

-piti: *nàpitak*;

-spjeti: *dòspjetak*;

-stati: *nedostátak*, *ostátak*, *preostátak*, *zaostátak*;

-suti: *osútak*;

-viti: *ovítak*, *povítak*, *razvítak*, *savítak*, *svítak*, *uvítak*, *zavítak*;

-zeti: *izuzétak*

žiti: *žitak*, *užitak*.

1.2.3. Izvedenice od glagola I vrste koje u prezentu dobivaju **-n-** u tvorbi sa sufiksom **-(a)k** krata osnovu za to **-n-**:

òtpasti, *òtpadn-ēm* > *òtpadak*

prìpasti, *prìpadn-ēm* > *prìpadak*

ùpasti, *ùpadn-ēm* > *ùpadak*.

1.2.4. Glagoli na **-nuti** i **-kati** odbacuju te završetke ako je ispred njih koji suglasnik:

brìznuti > *brìžak*

dòmet-nuti > *dòmetak*

ìstis-nuti > *ìstisak*

òtìsnuti > *òtìsak*

hřsnuti, *hřskati* > *hřsak*

mùćnuti, *mùćkati* > *mùćak*

pljěsnuti, *pljěskati* > *pljěsak*

pljũsnuti, pljũskati > pljũsak
prãsnuti, prãskati > prãsak
prãsnuti, prãskati > prãsak
stĩsnuti, stĩskati > stĩsak ...

1.2.5. Od osnove glagolskoga pridjeva radnog izvedena je imenica *ũvelak*.

1.2.6. Ostale imenice, a one su u pretežnoj većini, tvore se od prezentskih osnova:

bòraviti, bòrav-ĩm > bòravak
cũriti, cũr-ĩm > cũrak
pòstati, pòstan-ēm > pòstanak ...

1.2.7. Ispred *-(a)k* zamjenjuje se *c, k/č, g/ž* (za *h/š* nema primjera):

c/č: čalabřćak, prètićak, tũćak;
k/č: ĩsjećak, òdsjećak,
g/ž: ĩstržak, òdstrižak, pòdstrižak, sàstružak ...

Naglasak

1.3.1. Izvedenice od glagola I vrste od infinitiva imaju dugouzlazni naglasak na pretposljednem slogu, primjere v. u t. 1.2.2, ali *svĩtak* uz *svĩtak, dòspjetak, nãpitak* i *nãpitak, nãpitak*.

1.3.2. Dugouzlazni na drugom slogu od kraja ima četverosložna imenica *čalabřćak*.

1.3.3 Neke trosložne od glagola s prefiksom *na-, raz-, sa-* i *za-* imaju na prvom slogu dugouzlazni naglasak:

nãbujak, nãplavak, nãstavak, rãsporak, rãzmjerak, sãstavak,
sãstojak, zãglavak, zãklonak, zãmotak, zãrezak, zãrubak ...,

a neke osim kratkouzlaznog imaju i dugouzlazni:

nãglasak, nãmotak, nãplatak, nãrezak, rãzlomak, zãlomak, zãpje-
pjevak, zãrudak, zãsjenak, zãsućak ...

i *nãglasak, nãmotak, nãplatak ...*

Veoma je vjerojatno da je dugouzlazni naglasak nastao pod utjecajem imenice izvedenih od istih osnova sufiksom *-ø* kao što su *nãglas, rãzmjer, sãstav, zãklon ...*

1.3.4. Ostale trosložne i višesložne, a one su u golemoj većini, imaju kratkouzlazni na trećem slogu od kraja:

bòravak, dògradak, dòlazak, dòljevak, dòradak, ĩscjedak,
ĩsjećak, ĩrezak, ĩzvadak, nãlazak, nãmetak, nãputak, nãstana-
nak, nãstanak, òdvojak, pòćinak, rãzdjeljak, sãstanak, silazak,
zãmetak, zãpredak ..., ĩznãlazak, nadòmjestak, obilazak, opòra-
vak, zaobilazak ...

1.3.5. Dvosložne imaju različite naglaske, često i dubletne pa i tripletne te se bez posebnih proučavanja ne može reći po kojemu pravilu pojedine tvorenice dobivaju naglasak.

Naglasak je kao u osnovne riječi:

bržak, stāvak, trēsak, tūčak; cūrak, cvřčak, lijėpak, lijėvak, rúčak, stídak, váljak, zříčak, zvrčak.

Mnoge imaju naglasak različit od osnove:

čvarak, múčak, sísak, tūčak, vijak, držak, plóvak, hřsak, pljėsak, pljúsak, prásak, stísak; njísak, písak, trėsak, trúsak, vřisak, pljúsak, prásak, snĩmak, smōtak, stísak, svėzak, trōšak...

Značenje

1.4.1. Značenje tako izvedenih imenica može biti konkretno ili apstraktno. Raspodjela tih značenja zavisi od značenja osnovnoga glagola i privezivanja značenja za konkretan ili apstraktan pojam.

1.4.2. Konkretna značenja označuju najčešće različite stvari nastale djelovanjem glagolske radnje. Jedne se mogu opisati preoblikom: *gl. o. + -(a)k → ono što se pz (pz = prezentom iskazuje)*

npr. *izrezak → ono što se izreže.*

Takve su imenice:

čalabřčak, čvarak, dodatak, dōmetak, dōplatak, iscjedak, isječak, ispljuvak, istisak, istržak, izložak, izradak, izvadak, múčak, nāmotak, narezak, nāzuvak, ōdbljesak, ōdgrizak, ōdsječak, ōdvojak, ōgrizak, ōpušak, ōtisak, pōdložak, pōdmetak, pōdnesak, prēgradak, prētisak, priključak, privjesak, svėzak, tūčak, ūgrizak, ūlōmak, ūložak, ūmetak, ūštīpak...

1.4.3. Ostale su preoblīke rjeđe:

váljak → ono čim se valja,

tako i *držak, lijėpak, lijėvak, nadōmjestak, nāstavak, nāvesak, ovítak...*;

bržak → ono što brizne,

tako i *cūrak, dōhodak, nābujak, ōtpadak, ōstatak, plóvak, prētīčak, vísak...*

snĩmak → ono što je snimljeno;

stídak → ono čega se stidimo;

nāpitak → ono čim se može napiti.

Zbirno značenje ima imenica *pōdmladak*, životinju označuju imenice *cvřčak, zříčak* i *ōdojak*, a m. osobu *pōsinak*.

1.4.4. Apstraktne se imenice mogu opisati uopćenom preoblikom »djelo kojim se pz«. Takve su imenice:

bōravak, dōlazak, ispravak, izlazak, nāglasak, nāputak, nāstanak, nēstanak, ōbilazak, ōdušak, ōpōravak, ōpstanak, ōstanak, pōčīnak, pōgodak, pōlazak, pōpravak, pōstanak, pōstupak, pōtrošak, pōučak, pōvratak, prēlazak, prēstanak, prīstanak, prītisak, hřsak, pljėsak, pljúsak, prásak, přsak, stísak, trúsak, prōlazak, rāstanak,

*sàstanak, s̄lazak, učinak, ulazak, ùstanak, zàlazak, izdàtak, izu-
zétak, odbítak, počétak, užítak, zadàtak...*

2. Tvorba od imenica

2.0. U ovoj kategoriji najčešće su izvedenice od imenica m. r. sklonidbenoga tipa *jelen*.

2.1. Tvorbena je osnova jednaka morfološkoj, samo je od *sàn*, *snä* — *san-*, a *k*, *g*, *h* zamjenjuju se sa *č*, *ž*, *š*:

jastúćak, jezićak, mráčak, obláčak, tráćak..., *brijéžak, búbre-
žak...*, *dàšak, kožúšak, smijéšak...*

2.1.1. Naglasak je u izvedenica od *dân*, *sàn*, *sîn* i *bùbreg* — *dä-
nak, sänak, sînak, búbrežak*.

Dvosložne sa samoglasnikom *o* u osnovi imaju kratkouzlazni s neznatnim kolebanjima: *bòjak, bròjak* (uz *brójak*), *dòmak, gròbak, snòpak, znòjak* (uz *znójak, znójak*).

Ostale imaju dugouzlazni na slogu ispred *-(a)k*:

andélak, biséрак, brijéžak, busénak, crvak, cvijétak, časak, dáрак, đavóлак...

2.1.2. Tako izvedene imenice imaju uglavnom deminutivno značenje:

andéлак, biséрак, brijéžak, crvak, cvijétak, časak, dáрак, dijéлак, đavóлак, glásak, grijéšak, grmak, gròbak, húmak, jezićak, kapútak, korijénak, kútak, listak, obláčak, prozórak, smijéšak, tráćak, trbúšak, trúnak...

2.1.3. Za te je imenice značajno da gotovo sve imaju dubletne umanjnice sa sufiksima *-ić* ili *-čić*. Razlika je među njima u tome što su sufiksi *-ić* i *-čić* veoma plodni, a sufiks *-(a)k* u ovoj je kategoriji slabo plodan. Zbog velike razlike u plodnosti mogle bi dubletne izvedenice imati isto značenje, ali parovi pokazuju kategorijalnu razliku u značenju: izvedenice sa sufiksom *-(a)k* imaju osjećajno značenje koje ostvaruju kao hipokoristično, pojačano deminutivno ili pjesnički deminutivno, dok to izvedenice sa *-ić/-čić* ostvaruju kao dodatno.

2.1.4. Katkad sufiks *-(a)k* dolazi na umanjnice sa sufiksom *-ić* pa takve izvedenice imaju pojačano deminutivno značenje: *boríćak, brestíćak, grošíćak, hrastíćak, komadićak, kotlíćak, lončíćak...*

2.1.5. Rijetka su druga značenja takvih izvedenica, no i ona su većinom bliska deminutivnom ili su dobivena preko njega:

drijénak, osim ‚mali grijen‘ i ‚plod od drijena‘;

orašak (uz *orašac*) ‚muškatni orah‘,

prášak ‚razne materije u prahu‘,

rédiak ‚red u knjizi‘,

vršak ‚gornji dio‘.

Bez deminutivnoga je značenja imenica *uzorak* 'predmet koji služi kao uzor'.

2.1.6. Od imenica ž. r. izvedenice sa sufiksom *-(a)k* znatno su rjeđe.

2.1.7. Jedne imaju deminutivno značenje.

Nekoliko je tvoreno od imenica koje su već umanjenice pa izvedenice imaju pojačano deminutivno značenje koje se ostvaruje i kao osjećajno (hipokoristično ili pejorativno):

curičak, mrvičak, pjesmičak, sobičak. Taj tip pokazuje tendenciju k plodnosti jer su tri imenice novije tvorbe.

2.1.8. Umanjenice od ostalih imenica ž. r. tvore se samo iznimno: *cúrak* (M. Božić), običnije *cũrica*, uz *curičak, curétak, pojáatak*, uz *pójatica*

zãravanak, bez usporednice sa *-ica* jer su imenice ž. r. i — sklonidbe za tvorbu umanjenica neplodna kategorija.

2.1.9. Sufiksalsnom tvorbom od imenica ž. r. tvoreno je nekoliko izvedenica koje označuju muško biće prema ženskom:

gúsak (običnije *gùsāk*), *lútak, máčak, pátak, tétak*. Od imenice sr. r. izvedena je *křmak*. Taj tip nije plodan.

2.1.10. Sufiks *-(a)k* sudjeluje u prefiksalsno-sufiksalsnoj tvorbi s imeničkim osnovama.

Gotovo su sve takve imenice trosložne, a samo su neke četvero-složne: *ponèdjeljak, povèčeračak*. Neke se osnove krata pa su od *nad + imen + (a)k, na + ramen + (a)k* izvedenice *nàdimak, nàramak*.

Te tvorenice imaju kratkouzlazni naglasak na trećem slogu od kraja, a pretposljednji je slog kratak: *dòglavak, dòvratak, nàprstak, pòdbradak*. Jedino tvorenice sa *pa-* mogu imati kratkosilazni na prefiksu: *pãrojak, pãrožak*.

Značenjem su različite. Znače:

stvari: *dòvratak, nàprstak, nàramak, òkrajak, òplečak, pòdanak, pòdbradak, pòdnožak, pòdvoljak, zàjutrak, zàlistak, zàperak...*

mjesto: *přikrajak, zàkutak, zàpečak, zàselak;*

osobu: *přirepak*

umanjenicu: *òbrežak, ògranak, òmeđak*, a s posebnim značenjem i *pãrojak, pãrožak*.

3. Tvorba od ostalih osnova

3.0. Sufiksom *-(a)k* od osnova glavnih brojeva od devet do devetnaest i desetica od dvadeset do devedeset izvedene su imenice koje znače približno broju u osnovi: *devétak, desétak, jedanaéstak...*, *dva-desétak, tridesétak, četrdesétak...*

Ta je tvorba neplodna zbog ograničenosti na određene osnove. (Imenice *četvrtak* i *pétak* ne mogu se smatrati tvorbenim riječima sa sinkronijskoga gledišta.)

3.1. Od bròjnih imenica tvorene su izvedenice *dvójak*, *trójak*, *čtvórak*, *petórak*, *šestórak*... Te su imenice običnije u množini: *dvójci*, *trójci*..., a plodnost je ograničena zbog izvanjezične stvarnosti.

3.2. Od pridjevskih osnova izvedeno je samo nekoliko riječi, a od njih je jedino *šiljak* običnija. Ostale su rijetke po upotrebi *súšak*, suho grožđe' (I. Velikanović), *svétak*, običnije *blagdan*, *praznik*.

3.3. Od priloga su izvedene s konkretnim značenjem *mánjak*, *višak* i *suvišak*, s apstraktnim *nàpredak*, *nàzadak*, a živo biće (čovjeka, životinju i biljku) označuje imenica *pòtomak*.

3.4. Od prijedloga su izvedene imenice *prèdak* i *zàdak*.

4. Tvorba ostalim sufiksima

4.0. Izvedenice s ostalim sufiksima na *-(ak)* uglavnom su malobrojne.

4.1. Jednu skupinu tvore umanjene, a to znači tvorevine od imeičkih osnova. Tvorene su ovim sufiksima:

-ač(a)k. U *djeláček* (K. Š. Đalski).

-ar(a)k. U *šumárák*.

-at(a)k. U *žerátak* (F. Kurelac).

-eč(a)k. U nekoliko izvedenica: *grméček*, *gruméček*, *kaméček*, *plaméček*, *praméček*. Sufiks je praktički neplodan, a obično takve izvedenice imaju usporednice sa sufiksom *-ič(a)k* i upotrebljavaju se u istom značenju i s istom stilskom vrijednošću, ali su izvedenice sa *-eč(a)k* rjeđe po upotrebi.

-elj(a)k. U nekoliko izvedenica: *brdéljak*, *grméljak*, *kutéljak*, *putéljak*, *vršéljak*, *uzbrdéljak*.

-enj(a)k. U *curénjak* (V. Jelić).

-er(a)k. U *čupérak* i *kućérak*.

-et(a)k. U *curétak* i *haljétak*.

-ič(a)k. Sufiksom *-ič(a)k* izvedeno je desetak umanjena od imenica m. i sr. r. od punih i skraćenih osnova:

bremičak, *grmičak*, *grumičak*, *kamičak*, *konjičak*, *krajččak*, *plamičak*, *pramičak*, *seličak*, *vozičak*. Te su izvedenice pojačano deminitivne s osjećajnim značenjem, sufiks je jedva plodan, ali izvedenice kao *sobičak* (v. t. 2.1.7.) mogu utjecati da se njegova plodnost poveća. Posebno značenje ima *ječmičak*.

-it(a)k. U *vezítak*. »Drobnome vezitku pucaju svi konci« (V. Nazor).

-j(a)k. U *busénjak*, *pepéljak*, *zaravánjak*. Te tri izvedenice imaju usporednice sa sufiksom *-(a)k*.

-julj(a)k. U nekoliko izvedenica u istom značenju kao i sa sufiksom *-ulj(a)k*: *brežuljak, čovječuljak, djevojčuljak, momčuljak, otočuljak, prašuljak.*

-ulj(a)k. Sufiksom *-ulj(a)k* izvedeno je od imenica svih rodova nekoliko umanjenica, uglavnom stilski obilježenih s različitim vrijednostima:

bobuljak, crvuljak, čorbuljak, čovuljak filmuljak, nosuljak, smotuljak, stihuljak, zamotuljak...

Ovaj sufiks pokazuje težnju prema većoj plodnosti, kao i sufiks *-julj(a)k* s kojim je u komplementarnoj raspodjeli.

-uš(a)k. U *grmúšak* (J. E. Tomić).

4.2. Ostali sufiksi i ostala značenja sufikasa spomenutih u prethodnoj skupini dolaze u ovim tvorbama:

-ad(a)k. U *krnjádak.*

-anj(a)k. U *bjelánjak* i *žutánjak.*

-ar(a)k. U *suháarak.*

-et(a)k. U nekoliko imenica od glagolskih osnova: *dovršétak, produžétak, svršétak, završétak, imétak.*

-ič(a)k. Od pridjevskih su osnova izvedene imenice *dobričak* i *staričak* s pretežno hipokorističnim značenjem.

-it(a)k. Od glagolskih osnova u *gubitak, primitak* i *zgoditak*, a od pridjevske u *boljítak.*

-j(a)k. U nekoliko imenica od glagolskih osnova: *dópunjak, ódjeljak, òpiljak, ràzdjeljak*; od imeničkih osnova u *stotínjak* i *nàviljak.*

-ot(a)k. U *bùbotak* i *krnjótak.*

-ulj(a)k. U *trčuljak, visuljak* i *vrtuljak.*

-ur(a)k. U *noćúarak, 'cvrčak'* (P. Šegedin).

-uš(a)k. U *vàljušak.*

-ut(a)k. U *bjelútak, oblútak; osnútak, imútak, savijútak* i *zavijútak.*

SUMMARY

Noun Formation with Suffixes in *-(a)k*

In his research into Croatian Word Formation, in this paper, deals with the formation of nouns with suffixes terminating in *-(a)k*. Of the 20 suffixes terminating in this ending, the only truly productive suffix is *-(a)k*, the rest being barely productive or unproductive. For this reason, the author treats most extensively this suffix, dealing with the others as much as is required to obtain a full formational picture of the nominal group in *-(a)k*.